

Prof. ThDr. Lubomír Žák
Facoltà di Teologia
Pontificia Università Lateranense
Roma - Città del Vaticano

Oponentský posudok habilitačnej práce
ThLic. Mgr. Denisy Červenkovéj, Th.D.
Katolícký pohľad na náboženskou pluralitu
(Karolinum, Praha 2016)

1. Dôležitosť a aktuálnosť témy

Téma práce je uvedená v jej názve. To, že ide o tému v rímsko-katolíckej Cirkvi – ale pochopiteľne aj mimo nej – stále viac aktuálnu je dnes pred očami všetkých, keďže otázka postoja katolíka, a kresťanov vo všeobecnosti, k nekresťanským náboženstvám (k ich doktríne, morálke, spiritualite, kultu, sociálnej organizácii, atď.) a, vôbec, *k fenoménu náboženského pluralizmu* je predmetom diskusií a úvah nielen odborníkov, ale aj „obyčajných“ ľudí, a to tak v Cirkvi ako aj v celom kresťanskom svete (nehovoriac o diskusiách a úvahách ktoré sú vedené na rôznych úrovniach civilnej spoločnosti krajín všetkých kontinentov). Je pritom evidentné, že hovoriť o tomto postoji znamená, okrem iného, musieť sa konfrontovať s diachronickou a synchronickou komplexnosťou samotného *katolicizmu*, poskytnúc kompetentné predstavenie vývoja náuky katolíckej Cirkvi (textov jej Magistéria) a katolíckej teológie a ich súčasných základných hermeneutických prístupov k iným, tj. nekresťanským náboženstvám a k problematike náboženskej plurality. A práve toto sa zdá byť jedným z cieľov práce Dr. Červenkovéj, ktorá ale nemá v úmysle ponúknuť vyčerpávajúce systematické pojednanie danej témy, ako skôr vypracovať orientačnú mapu so základnými „topografickými“ informáciami/poznatkami.

Že sa jedná o tému strategicky dôležitú a zároveň mimoriadne citlivú potvrdzuje aj nedávna deklarácia *O ľudskom bratstve pre mier a spolužitie vo svete*, podpísaná 4. februára 2019 v Abu Dhabi pápežom Františkom a veľkým imámom mešity Al-Azhar Ahmadom Al-Tayyebom, a to hlavne jej slová: «*The pluralism and the diversity of religions, colour, sex, race and language are willed by God in His wisdom, through which He created human beings*», ktoré roznieťili nové vnútrokatolícke debaty o náboženskom pluralizme a jeho interpretácii zo strany katolíkov (a kresťanov), dajúc podnet jednej – neľahko kvantifikovateľ-

nej, ale v každom prípade konzistentnej – časti „katolíckeho sveta“ k verejným prejavom odmietavej a odsudzujúcej kritiky.

2. Štruktúra a metóda práce

Odhliadnuc od jej úvodu a záveru, práca je štrukturovaná do štyroch logicky na seba nadväzujúcich kapitol obsahujúcich úvahy o epistemologickej špecifičnosti kresťanskej/katolíckej teológie náboženstiev (1. kap.), o dejinnom a náukovom vývoji pohľadu kresťanstva, a najmä rímsko-katolíckej Cirkvi, na iné náboženstvá (2. kap.), o teoreticko-teologických základoch a predpokladoch kresťanskej/katolíckej reflexie o vzťahu kresťanstva/katolicizmu k iným náboženstvám (3. kap.), o súčasných teologických prístupoch k náboženstvám a, nakoniec, o otvorených problémoch (4. kap.). Takto zvolené nasmerovanie zodpovedá primárne propedeutickému nastaveniu ale aj profilu samotnej práce, keďže táto – ako tvrdí jej autorka – chce byť úvodom «do celého problematiky katolíckej teologickej reflexie vzťahu k jiným náboženským tradíciami», a to preto, lebo «v českém prostředí neexistuje souhrnná publikace, která by prezentovala současnou katolickou teologii náboženství» (s. 11). Dá sa povedať, že spomedzi iných oprávnených možných nasmerovaní, práve takto zvolená štruktúra práce napomáha čitateľovi získať obsiahly a zároveň súhrnný prehľad v tak náročnej téme, akou náboženská pluralita a katolícky pohľad na ňu určite sú.

Použitá metóda zodpovedá tomuto nastaveniu: nejde o žiaden filozoficko/sociologicko religionistický – a už vôbec nie ideologicko-apologetický – komparativizmus, ale o výber/voľbu, prezentáciu a interpretáciu kľúčových historických momentov a textov (týkajúcich sa postoja kresťanov, zvlášť rímsko-katolíckej Cirkvi, k iným náboženstvám) v ich kontextovom zasadení a v ich vzájomnom prepojení, pričom nechýba ani metóda teologicko-špekulatívnej reflexie, použitá v druhej polovici práce, ktorá je tak kreatívnym vyvrcholením reťazca predchádzajúcich analýz, interpretácií a úvah.

3. Spracovanie témy

3.1 Centrálnou časťou monografie sa javí druhá kapitola (*Dějiny vztahu křesťanů k jiným náboženským tradicím*), čo dosvedčuje aj jej samotná dĺžka (85 strán), značne presahujúca dĺžku ostatných kapitol. Následne z nej vychádzajú a opakovane sa na ňu odvolávajú úvahy zvyšných dvoch kapitol. Pre spracovanie témy tejto obsažnej kapitoly sa ukazuje dôležitým to, že po predstavení (na viac než 40. stranách) starozákonného/novozákonného, patristického a teologicko-stredovekého/renesančného pohľadu na nekresťanov, sa autorka zameriava výhradne na analýzu dokumentov rímsko-katolíckeho Magistéria 19. a 20. st., pričom necháva bokom napríklad prezentáciu základných vývojových fáz, prúdov a najvýznamnejších predstaviteľov katolíckeho štúdia iných náboženstiev a náboženského pluralizmu. Táto voľba nie je zdôvodnená v úvode práce, avšak – podľa môjho názoru – je správna a to z dôvodu typológie týchto textov. Dokumenty Magistéria – včítane dokumentov vatikánskych dikastérií – sú totiž rímsko-katolíckou Cirkvou predkladané ako „Leittexte“ (ideovo „orientačné texty“), vyžadujúce si všeobecnú tj. celosvetovú vnútrokatolícku pozornosť a recepciu, takže

o ich veľkej dôležitosti a silnom vplyve aj v oblasti samotnej témy bádania nemožno ani trochu pochybovať. Dr. Červenková sa správne zameriava hlavne na chronologickú prezentáciu najrelevantnejších pasáží dokumentov obsahujúcich stanovisko rímsko-katolíckej Cirkvi, počínajúc Piom IX, pokračujúc textami II. vatikánskeho koncilu a končiac dokumentmi pokoncilového Magistéria a jeho pomocných orgánov, včítane dokumentu *Kresťanstvo a náboženstvá* (1997) Medzinárodnej teologickej komisie. Pritom je dôležité, že autorka si všíma posunu vo vývoji tohto stanoviska, kladúc dôraz na tie dokumenty, ktoré ho vyjadrujú, ovplyvňujú a hermeneuticky riadia.

Popri pozitívach spracovania témy v tejto časti práce je ale nutné poukázať aj na niektoré jej menšie alebo väčšie limity. Medzi tie prvé je možné zaradiť napríklad úplnú absenciu dokumentov o náboženskom pluralizme a medzináboženskom dialógu Biskupských konferencií tých miestnych Cirkví, ktoré žijú v úzkom kontakte s inými náboženstvami. Mám konkrétne na mysli hlavne niektoré minulé ako aj súčasné dokumenty Federácie ázijských biskupských konferencií (FABC), ktoré sú všetky dostupné online (http://www.fabc.org/offices/csec/ocsec_fabc_papers.html). Aspoň krátky poukaz na tieto texty by bol veľkým obohatením práve druhej kapitoly, ale zaiste aj iných častí monografie. Medzi väčšie limity patria občasná metodologická roztržitosť a niektoré povrchnosti v úsudkoch. Pre ilustráciu prvého limitu je dostatočné otvoriť si knihu na strane 83, kde je: (a) 2x chybné citovaný názov encykliky Pia IX *Singulari quidem* ako *Singulari quadam* (encykliku s týmto názvom napísal Pius X v r. 1912); (b) chybné uvedené rok vydania encykliky *Quanto conficiamur* (namiesto 1863 je uvedené 1963); (c) chybné uvedené (v poznámke č. 268) číslo DS 2865, namiesto DS 2866; (d) chybné citovaný výrok pápeža Pia IX, vzatý z DS 2866 (citované slová sú iba skrátanou verziou dlhšieho výroku).

Pokiaľ ide o niektoré povrchnosti v úsudkoch, myslím tým napríklad na obsah výrokov ako: «Jen tam, kde je výslovné hlásano evangelium, je podle něj [Luthera - L.Ž.] možná spása, kde však hlásano není, není ani Kristův Duch, a tudíž ani spása» (s. 80); «Církev sice vždy tvrdila, že úkon víry je svobodný a nikdo nemá být k víře nucen [...]» (s. 101); «Přestože tedy dokumenty druhého vatikánského koncilu neobsahují převratné a nové závěry v teologickém hodnocení jiných náboženských tradic [...]»; atď. Kto totiž pozná solídne diela odborníkov na Martina Luthera vie, že popri náboženskej kritike židovstva a „Turkov“ či „Saracénov“ – ktorá nemôže nebyť interpretovaná v jej zakotvení do historického kontextu – sa reformátor vyslovoval pozitívne k otázke spásy nepokrstených a dokonca k ich obdarovaniu Duchom Sv., čoho príkladom sú jeho tvrdenia napríklad v *Römervorlesung* (1515-1516), alebo v *De servo arbitrio* (1525). Alebo ten, kto pozná teologicko-dejinný vývoj náuky Cirkvi vie, že popri existencii teologických názorov ohľadom nutnosti zachovania slobody úkonu viery a svedomia (viď napr. Tomáš Akvinský) sa Magistérium po dlhé stáročia vyjadrovalo inak (čo sa v minulosti premietalo do netolerantného, ba až diskriminačného postoja cirkevnej autority napr. voči židom, moslimom či kresťanom nekatolíkom v Európe e mimo nej), čoho dôkazom sú netolerantné vyjadrenia niektorých ekumenických koncilov druhého tisícročia, preberané pápežmi ešte v 19. st., a to najmä Gregorom XVI a Piom IX. Tento posledný, odvolávajúc sa na svojho predchodcu, nazýva nebezpečným delíriom názor, že «každý člověk má právo na slobodu svedomia a kultu a že toto právo by sa malo v každej dobre zorganizovanej spoločnosti proklamovať a definovať zákonom [...]» (*Quanta cura*, r.

1864), a preto v *Syllabe (Quanta cura, téza XV.)* odsúdil tvrdenie, že «každý človek môže slobodne prijať a vyznávať to náboženstvo, ktoré svetlom rozumu rozpozná ako pravé».

Pokiaľ ide o slabú alebo nulovú novosť postoja II. Vatikánskeho koncilu k iným náboženstvám, tento názor vyvracia už samotný fakt turbulentnej pokoncilovej recepcie, ktorá sa u mnohých kritikov koncilu zameriavala a stále zameriava na odmietnutie deklarácie *Nostra aetate* pre jej údajnú radikálnu diskontinuitu s tradíciou a náukou Cirkvi. Na druhej strane – ako to dosvedčuje početná odborná literatúra –, presne na tento istý dokument sa odvolávajú zase tí teológovia a historici, ktorí chcú predstaviť novosť koncilu a jeho diskontinuitu voči istým postojom a názorom minulosti, včítane postoja voči slobode svedomia, vyznania a iným náboženstvám.

3.2 Čo sa týka tém tretej a štvrtej kapitoly, ich spracovanie odzrkadľuje asi najlepšie, odkiaľ a od koho autorka čerpá podnety a orientačné línie pre jej teologické interpretácie. To, že ide o autorov (citovaných už v úvode, s. 14) s prevažne teologicko-fundamentálnou kompetenciou ukazuje, že Dr. Červenková cíti potrebu zakotviť jej teológiu a hermeneutiku hlbšie, než to robia niektorí iní odborníci, berúc totiž na zreteľ, že fenomén plurality náboženstiev patrí do tajomstva komplexnosti dejín spásy chápaných ako miesto neustálej spásonosnej komunikácie Trojjediného Boha s človekom stvoreným na Jeho obraz a podobu, tj. štruktúralne predisponovaným k načúvaniu „hlasu“ (*Logosu*) trojjediného Stvoriteľa. Keďže tento typ interpretačného zakotvenia je vlastný aj dokumentu Medzinárodnej teologickej komisie, *Kresťanstvo a náboženstvá*, nie je vôbec divné, že autorka vo viacerých prípadoch opiera svoje reflexie a tvrdenia práve o tento text.

4. Použitá literatúra

Voľba odbornej literatúry pre spracovanie danej témy zodpovedá, na jednej strane, propedeutickému profilu a cieľu práce, na druhej, už spomenutej preferencii Dr. Červenkovej pre niektorých autorov a ich teologicko-interpretáčne prúdy, pričom vo väčšej časti ide o autorov zahraničných a o literatúru inojazyčnú. Považujem za veľmi pozitívne, že do českého akademicko-teologického priestoru sú touto monografiou „prinesení“ autori ako J. Dupuis, C. Geffré, M. Crociata, P. Coda a G. Canobbio, ktorých myslenie a dielo môžu byť zaiste obohatením pre domáce bádanie v oblasti medzináboženského dialógu a náboženskej plurality.

Ako som už naznačil, pri zachovaní propedeutického profilu, obsahu a rozmeru monografie bolo by bývalo obohacujúcim, keby autorka poukázala – hoc i zbežne – aj na existenciu dokumentov FABC. K tomu ešte dodám, že pre väčšiu komplexnosť a obohatenie sa požadovalo citovať ďalšie dva bibliografické „pramene“. Jeden sú diela autorov, ktorí – podobne ako presbyterián J. Hick a katolík P.F. Knitter (viackrát citovaní Dr. Červenkovou) –, boli a sú kritickí voči postojom pokoncilového Magistéria, považujúc ho za ešte stále málo otvorený voči iným náboženstvám. Ide o diela ideovo značne kompaktných a plodných latinskoamerických teológov ako J.M. Vigil, A. Torres Queiruga, J. Comblin, L.E. Tomita, L.C. Susin, M. Barros, M. Pérez, zástancov tzv. *konvergentného pluralizmu* (ktorý sa vyhraňuje voči tzv. *relativistickému pluralizmu*).

Druhým chýbajúcim „prameňom“ je J. Ratzinger/Benedikt XVI. Jeho dielo *Fede, Verità, Toleranza* síce je citované v záverečnej Bibliografii a jeho dve encykliky sú citované na stranách 111-112, avšak chyba faktická – aj keď len krátka – konfrontácia s jeho teologickou víziou problematiky náboženského pluralizmu, ktorá je relevantná aspoň z dvoch dôvodov: (a) tento autor je „opinion maker“, ktorý, ako významný teológ, prefekt Kongregácie pre náuku viery a nakoniec pápež svojimi teologickými myšlienkami ovplyvňoval a bude ovplyvňovať nemalú časť „katolíckeho sveta“, a to aj v otázkach dialógu s inými náboženstvami; (b) Ratzinger vypracoval kritický rozbor *pluralizmu* (prezentovaného Hickom a Knitterom), ktorý bol evidentne smerodajný pre samotné dokumenty vatikánskych dikastérií od začiatku jeho prefektúry na Kongregácii pre náuku viery. Bolo by stálo teda za to, keby aspoň v krátkosti bola predstavená jeho argumentácia a motívy jeho kritiky.

Nakoniec už len krátka poznámka k spôsobu citovania literatúry: na niektorých stránkach monografie sa nachádzajú citáty bez uvedenia prameňa a ďalších potrebných bibliografických informácií (viď napr. s. 70, pozn. 216; s. 76, pozn. 241), avšak ide o zanedbateľný počet prípadov.

5. Záverečné hodnotenie

Niekoľkonásobné pripomenutie limitov práce Dr. Červenkovej nie je dôvodom k tomu, aby som s presvedčením nepoukázal na jej vedeckú konzistenciu a kvalitu, ktoré charakterizujú toto zaiste – pokiaľ ide o česko-slovenský akademický a teologicko-ekleziálny kontext – inovatívne dielo. Jeho teologické reflexie ukazujú, že autorka sa dokáže dobre orientovať v danej problematike a že jej analýzy, prezentácie a argumentácie vychádzajú z poznatkov veľkého počtu preštudovanej odbornej domácej a zahraničnej literatúry. Na druhej strane, tá istá práca umožňuje usúdiť, kde môcť hľadať tie rezervy teologického rastu a dozrievania, ktoré posunú autorku ešte ďalej a vyššie v jej už teraz dobrých odborných kompetenciách.

Týmto potvrdzujem, že predložená monografia spĺňa kritéria kladené na habilitačné práce a svedčí o adekvátnom vedeckom profile jej autorky. Zohľadňujúc všetky tieto skutočnosti súhlasím, aby ThLic. Mgr. D. Červenkovej, Th.D., po úspešnej verejnej obhajobe tejto práce, bol udelený vedecko-pedagogický titul „docent“ v odbore katolícka teológia.

V Ríme, 17. augusta 2020

Prof. ThDr. Ľubomír Žák